

УДК: 141.78

Примљено:
21. септембар 2007.

Прихваћено:
18. октобар 2007.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 171-194.

Бранка Мраовић

Свеучилиште у Загребу, Геодетски факултет, Република Хрватска

БИО-МОЋ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ: КОНАЧНО РЕШЕЊЕ СПОРА ОКО ИНДИВИДУУМА?

Познавање човека омогућује моћ над човеком.

R. Friedrich

Сажетак

У средишту анализе налази се питање на који начин постструктуралистичка становишта могу да придонесу толерантном дијалогу о личним слободама у окружењу високих технологија, чиме се отвара низ етичких питања везаних за конструкцију знања и употребу база података у техничкој околини. У дигиталној ери нужно се јавља потреба за новом теоријом субјективитета која примарно делује кроз знање, комуникацију и језик. Ову тезу ауторица елаборише тако што повезује Foucaultове микро анализе био-моћи са Derridipot макро-перспективом која је зацртана кроз истраживање знака и игре у хуманистичким наукама, при чему се ослања на Baudrillardov-у критику политичке економије знака.

Кључне речи: био-моћ; постструктурализам; рударење података; субјективитет.

УВОД

Мобилисање јавног мњења у Србији у поводу доношења Закона о личној карти, једнако као и дебата о биометријским личним картама представљају важан пример продуктивне употребе информацијских и комуникацијских технологија (ICTs), чиме Србија постаје онај део светске заједнице коју називамо глобално цивилно друштво и у коме грађанске иницијативе могу да изазивају, оспоравају и мењају постојеће структуре моћи. У средишту моје анализе налази се питање на који начин постструктуралистичка станови-

шта могу да придонесу толерантном дијалогу о личним слободама у окружењу високих технологија, чиме се отвара низ етичких питања везаних за конструкцију знања и употребу база података у техничкој околини.

За дигитални свет карактеристично је да у ниједној сфери људске делатности подаци не почивају на једној физичкој локацији, него слободно циркулишу виртуалним цестама, зато што у технолошкој ери знање изискује непрекидно умрежавање, што значи да информације из свих подручја живота стоје на располагању огромном броју људи. На тај начин се неминовно сусрећемо са статусом научног знања у време кад изгледа да је наука субординирана владајућим силама више него икада пре, и у опасности је, као што је на то одавно упозорио Lyotard (1984), да заједно са новим технологијама постане главни улог у њиховим конфликтима. Оно што доиста треба да забрињава, скреће пажњу Burrell (1997), није чак толико ни контрола коју врши Big Brother, колико је то прилагођеност људи на улогу потрошача коју обликује корпорацијски сектор.

Критику, дакле, треба усмерити спрам конструкције знања што се у Западној култури намеће као *episteme*. У овом раду желим се усмерити на релевантност постструктурализма у артикулацији нове теорије субјективитета и моралног деловања.

Главна обележје модерног рационалитета јест да се интеграција индивидуума у заједницу или тоталитет одвија у константној узајамној зависности између растуће индивидуализације и јачања утицаја тоталитета, па одатле и произлази антиномија између закона и поретка. Решење је могуће, тврди Foucault (2001), само сталним унапређивањем нових облика субјективитета кроз одбијање оне врсте индивидуалитета који нам је наметнут кроз неколико столећа. Оно што постаје примарна задаћа филозофије након развитка модерне државе и политичког менаџмента јест да непосредно мотри над прекомерним моћима политичког рационалитета.

Albrow (1997) је скренуо пажњу на важну чињеницу да у доба глобалитета организације више нису продукт људског деловања. Конзеквентно, и то је оно на шта ја намеравам да се усредсредим у првом делу овог рада, долази до двоструког анулирања индивидуума: с једне стране, у ери деиндустријализације конверзија продукционог капитала у новчани капитал има за последицу да је индивидуум избачен из процеса продукције и више не егзистира као произвођач, и с друге стране, оног момента кад је неконтролисани

маркетинг преузео контролу потреба и њихову продукцију, индивидуум је елиминисан као потрошач. На страницама што следе ову тезу намеравам елаборисати тако што настојим повезати Foucaultove анализе микро-моћи са Derridinom макро-перспективом која је зацртана кроз истраживање знака и игре у хуманистичким наукама, при чему се ослањам на Baudrillardovu критику политичке економије знака.

Ипак, индивидууми нису, верује Foucault (1980; 2001), пасивни реципијенти моћи, него и њени преносници, при чему им на располагању стоји цели распон стратегија. Оне се састоје у пружању отпора различитим облицима моћи, а главни циљ ових борби није напасти неку институцију или друштвену групу, него радије *технику, облик моћи*. Foucaultova концепција био-моћи је од суштинске важности за разумевање природе подвргавања субјективитета у дигиталној ери. У средишту његове анализе налази се облик моћи који се примењује на непосредни, свакидашњи живот и од индивидуума прави поданике. Заслуга је Foucaulta што је разоткрио начине формирања идеолошких конструкција које се намећу као дискурс истине. Он, међутим, не поставља питање лимита постојећег система. Ова мисија припада Derridinoј радикалној демократској перспективи.

ДИГИТАЛНИ СВЕТ И ВИРТУАЛНА МАШИНА

Заштитни знак глобалног доба јавља се, с једне стране у облику материјалног конституисања новог планетарног поретка, али и у облику креирања новог друштвеног живота, с друге стране. За глобално доба у коме живимо, радимо и остварујемо своје различите интересе и потребе карактеристично је да су доминантне друштвене функције и процеси организовани дуж мрежа. Мреже креирају нову друштвену морфологију у свим друштвима, а распрострањеност мрежне логике значајно модификује деловање и резултате деловања у процесима продукције, знања, моћи и културе. Свет у коме живимо је електронски управљани глобални капитализам.

Ако је кључна реч којом се мењала природа пословања у корпорацијском свету 1980-их била квалитета, а 1990-их реинжењеринг, тада је недвојбено, тврди Bill Gates, да ће 2000-е бити у знаку речи брзина. Дигитални нервни систем омогућује да се пословање одвија брзином мисли – а то је кључ успеха у 21. веку (Gates, 1999: XXV).

Кључни појам у овим процесима постаје појам заједнице која у данашњем свету добива сасвим ново значење. Заједница данас више није само породица, компанија, отаџбина, него цео свет. Ниједна држава више није и не може бити усамљен оток. У новој ери још једна реч мења значење; то је реч повезаност.

Ова нова разина електронски утемељеног ума функцише попут човековог нервног система, а настала је из побољшања интернетских технологија које нам омогућују повезаност са целим светом. У дигитално доба, "повезаност" има знатно шире значење од једноставног стављања људи у везу. Ради се о томе да Интернет креира нови универзални простор за деобу информација, сарадњу и трговину.

"Дигитални нервни систем је корпорацијски, дигитални еквивалент за нервни систем човека, при чему осигурава добро интегрисани проток информација према правом делу организације у право време. Дигитални нервни систем састоји се од дигиталних процеса који омогућују компанији да перципира и реагује на своју околину, да осети опасности од конкуренције и потребе купаца, и да осигура правовремене одговоре".

(Gates, 1999.: XX).

Глобални пројекат мрежне моћи у целости је виртуалан, без граница и флексибилан, а његови идентитети су хибридни и флуидни (Castells, 2000.; Gates & Hemingway, 2000.; Crowther, 2002.; Holmes, Hosking & Grieco, 2002.). Реч је, истичу Hardt и Negri (2001.) о једној врсти машине која припада високој технологији и намеће се као политички субјект који управља глобалним разменама. Његова мета су сви облици људских интеракција што од виртуалне машине чини парадигматски облик био-моћи. Иако са њима не делим мишљење да је данас могуће дати Веберовски приказ реалитета, у својој контроверзној *Empire* они су дали софистициран опис био-моћи. У контексту ове нове глобалне парадигме, моћ постаје у целости нешто дифузно и биополитично што се протеже на људску свест и тело у намери да контролише људски живот као такав. Помак парадигме што се одвија у светском економском и политичком поретку, навешта пад модерних теорија моћи, тј. оно што је модернитет сматрао као нешто трансцендентно с обзиром на производне и социјалне односе, сада се формира унутар ових процеса и иманентно је у односу на њих. Бинарна структура моћи више не може да егзистира у реалитету многоструких и међусобно повеза-

них мрежа што подупиру политичку синтезу социјалног простора у подручју виртуалне комуникације.

Ова нова парадигма темељи се на концепцији системског тоталитета као нечега што је унапред дано конституирајући притом нови планетарни поредак у облику динамичне и флексибилне системске структуре која је истовремено артикулирана и хоризонтално и као хијерархија. Моћ система произлази из његове способности да осигура делотворност консензуса, па су одатле мир, равнотежа система и обуставе конфликта темељне вредноте овога поретка. Највећи парадокс новог глобалног поретка, скрећу пажњу критички оријентисани аутори, пре свега у англо-америчкоме културноме кругу, огледа се у томе да он није формиран на темељу силе као такве, него на темељу способности да силу прикаже као нешто што је у служби права, правде и мира.

FOUCAULT: БИО-МОЋ

За разлику од традиционалне филозофије, која је усмерена на питање како је дискурс истине у стању поставити границу правима моћи, Foucaulta (1980.) пре свега занима каква су правила права етаблирана уз помоћ моћи у продукцију дискурса истине. Дакле, интенција његове анализе је испитивање техника и тактика доминације (Foucault, 1980.:93).

На тај начин, он интелигентно избегава питање на које ни није могуће одговорити: Тко има моћ и што он има у виду? Његова се анализа не бави регулираним нити легитимним облицима моћи; такођер, он јој не приступа ни на разини њезине свесне интенције нити из њезине нутарње тачке гледишта. Уместо тога, он се лађа испитивања моћи у њеном спољном обличју, на њеним екстремитетима и коначним дестинацијама где она постаје капиларна и где се налази у непосредном односу са својом метом. Он је, дакле, фокусиран на стратешке тачке на којима се моћ инсталира и продуцира реалне учинке. Моћ није узета као феномен консолидоване и хомогене доминације, него као нешто што функционише само у облику ланца што имплицира у себи да је она примењена и вршена кроз мрежну организацију.

Друштвено тело, по њему, није успостављено уз помоћ универзалности воља, нити је последица консензуса као што то мисли филозофска традиција, него је резултат материјалности моћи што

функционише над телима индивидуума. Потреба за познавањем тела изронила је кроз развитак политичких борби. Моћ не делује само кроз облике цензуре, искључења и блокаде, него она продуцира учинке на разини жеље и на разини знања тако што га продуцира. Ту се отвара простор за многе позитивне помаке. Пре свега, науку о човеку треба етаблисати кроз истраживање механизма моћи што окружују људска тела, дела и облике понашања.

То значи да методологију истраживања моћи треба поставити на сасвим нове темеље. Foucault поставља следеће тврдње: 1. моћ ко-егзистира са друштвеним телом кроз мрежне повезаности; 2. односи моћи су испреплетени са другим врстама односа у друштву тако што их кондиционирају и истовремено су њима кондиционирани; 3. они имају многоструке облике и нипошто их се не може редуцирати на облик забране и казне; 4. не треба претпоставити бинарну структуру доминације, него радије многоструку продукцију односа доминације, при чему је доминација организована у кохерентан и јединствен стратешки облик кроз интеграцију многоструких, распршених, разноврсних и локализованих процедура моћи; 5. основна корист од односа моћи произлази из чињенице да их је могуће употребити у облику стратегија; 6. односи моћи не могу егзистирати без отпора који је такођер многострук, може попримити различите облике и такођер бити интегрисан у глобалне стратегије (Foucault, 1980.: 142). Према томе, иако је моћ “увек већ овде” и да ми никад нисмо “изван” ње, то не значи да је нужно прихватање било којег облика доминације који би био неизбежан.

У *Discipline and Punish* Foucault (1991) говори о новој "економији" моћи што се у 17. и 18. веку појавила заједно са великим техничким инвенцијама и открићима. У том раздобљу, људско тело постало је суштинска снага продукције, што је довело до инвенције сасвим новог типа моћи који допушта да су време и рад екстрахирани од тела. За разлику од феудалних друштава, у којима је моћ суштински функционисала кроз знакове и даће, а њезина је мета било масовно тело популације, паралелно с развитком капитализма, појавила се нова технологија моћи, чија је темељна одлика њезин конкретан и прецизан карактер и усмереност на микро-тела индивидуума. Од 17. века на даље, економски систем што унапређује акумулацију капитала и систем моћи што заповеда акумулацијом људи постају повезани и нераздвојни феномени. У темељу ове моћи је чврсто плетена мрежа материјалне принуде, што се врши

уз помоћ средстава надзора, а не физичка егзистенција суверена. Та не-суверена моћ коју Foucault назива дисциплинарна моћ била је фундаментални инструмент при конституисању индустријског капитализма, и, представља, по њему, један од највећих изума грађанског друштва.

Као што Foucault примећује, говорећи о развоју болница у 18. веку, вођење регистара било је интегрални дио процеса у коме су болнице подвргнуте режиму дисциплиновања. "Дисциплина" у себи укључује поступке вођења белешки које омогућују да се индивидуума пронађе у општем регистру. На тај начин, индивидуума се држи под будним оком трајног корпуса знања о њему/њој. Као инвентар који бележи повијест, досје омогућује сакупљање знања о свету, при чему га се користи у две елементарне сврхе: 1. Досјеи су средства уз помоћ којих се организација укључује у прошлост и осигурава контролу над будућношћу. Унутар организације, досје је кључ за појачавање надзора; 2. Будући да показују целовит смер активности индивидуума, они на тај начин постају медиј структурирања у намери да уреде водство дуж простора и времена. (Giddens, 1987.).

Ова економија моћи имала је двије темељне функције: 1. требала је повећати подвргнуте силе и 2. побољшати силу и ефикасност оних који их подвргавају. Међутим, теорија суверенитета наставила је и даље егзистирати као организирајући принцип правних кодекса — овај пут демократизована кроз институцију колективног суверенитета, али је та демократизација суверенитета била битно лимитирана уз помоћ дисциплинарне принуде. Према томе, право суверенитета и механизам дисциплине представљају две координате унутар којих се моћ врши у модерноме друштву од 19. века на даље.

Дисциплине као темељ великог механизма моћи представљају изнимно важан конституенс апарата што производе знање, при чему имају свој властити дистинктиван дискурс. Оне такођер говоре о правилу; међутим, то није судбено правило изведено из суверенитета, него је то нови облик "правила", норма што произлази из производног система као темељног инструмента нове "економије" моћи, а има интенцију приволети људе да прихвате захтеве и наредбе оних који њима управљају и подвргну им се чак и кад их не одобравају (Foucault, 1991.:304). Тако је конституисано "друштво нормализације" (Foucault, 1980.:107). Истовремено отворен је и те-

оријски хоризонт за науку о човеку која, по Foucaultu, није резултат напретка у рационалиту егзактних знаности, него је дискурс о њој артикулисан кроз сукоб двају хетерогених дискурса, с једне стране, оног који је етаблиран у праву што окружује суверенитет, а с друге стране, оног који је развијен кроз механизме принудних сила.

Foucault-ов рад олакшао нам је препознавање епохалног преласка социјалних облика из друштва дисциплине у друштво контроле што се збива на самоме крају модернитета и отвара пут према постмодернитету. Његова концепција био-моћи је од суштинске важности за разумевање преласка из бинарне структуре моћи према мрежној моћи и управо је тај помак што се догодио у парадигми моћи онај фактор што је отворио могућност алтернативе модерној организацијској парадигми.

Дисциплинарна моћ влада тако што структурира параметре и лимите мишљењу и пракси, прописујући и санкционишући нормално и/или девијантно понашање. Насупрот дисциплинарноме друштву у коме је социјална заповијед конструирана посредством институција, у друштву контроле механизми заповеди постају иманентни социјалноме пољу и дистрибуирани посредством комуникацијских система и информацијских мрежа директно у мозак и тело грађана. Моћ се састоји у томе, пророчански навешта Orwell (1977), да се људски дух разбије у комаде, а потом састави у жељени облик. Био-моћ је облик моћи што управља друштвеним животом из његове нутарњости тако што га апсорбира, интерпретира и наново му даје смисао, користећи притом флексибилне и флукуирајуће мреже. Према томе, моћ је изражена као контрола што се протеже кроз дубине свести и тела популације и истовремено дуж целокупности социјалних односа. Контрола друштва над индивидуумима, више није вођена само кроз свест и идеологију, него такође и у телу и са телом, при чему живот постаје објекат моћи.

У новом хиперреалном свету, индивидуум је де-хисторизиран и де-центриран, а прошлост једнако као и будућност компримиране су у садашњости (Macintosh, 2002.: 66). Индивидуум лишен сваке материјалности и референцијалног оквира, остао је без фиксног центра и без јасних граница у времену и простору. Другим речима, *индивидуум више не постоји*. Оно што је преостало јест његова/њезина слика, *виртуална особа без емоција*. Као што каже Baudrillard, "све људско је вештачко" (Baudrillard, 2000).

Овде се, међутим, не ради о обухватању економске или културне сфере друштва, него о прожимању самог друштвеног *biosa*, чиме је разбијен линеарни и тоталитарни облик капиталистичког развитка. Активности корпорација више се не дефинише уз помоћ апстрактне заповеди и организације неједнолике размене. Пре би се могло рећи да оне непосредно структурирају територије и популације. Транснационалне корпорације непосредно дистрибуирају радну снагу дуж различитих тржишта, функционално алоцирају ресурсе и хијерархијски организују различите секторе светске производње. Комплексни апарат који врши селекцију инвестиција и усмерава финансијско и монетарно маневрирање, диктира ново политичко структурирање света.

"Према томе, велике индустријске и финансијске силе не производе само робу, него и субјективитете: оне производе потребе, социјалне односе, тела и ум – дакле, оне производе произвођаче" (Hardt & Negri, 2001.: 32). Комуникација је оно уз помоћ чега се истовремено и организују и одржавају процеси глобализације. Она организује ове процесе уз помоћ структурисања и мултиплицирања међусобних повезаности кроз мреже, па консеквентно индустрије комуникација заузимају централну позицију. Поредак привидних слика даје облик масовној потрошњи знакова и слика, што доводи до огромних промена у политичким односима и односима моћи. По Macintoshu (2002), последица информацијске и комуникацијске револуције је помасовљење друштва, односно друштво је данас само једна огромна, деполитизована маса. И рат и мир постају виртуалне конструкције омогућене масовним медијима чија је темељна функција дати легитимацију за нови светски поредак. Хоће ли он бити инструмент једног медијског Империја или ћемо у будућности успети да саградимо глобално цивилно друштво? С обзиром на чињеницу да се био-моћ утемељује на питању производње и репродукције друштвенога бића, нужно се јавља потреба за новом теоријом субјективитета која примарно делује кроз знање, комуникацију и језик.

BAUDRILLARD: ГДЕ ЈЕ НЕСТАО ИНДИВИДУУМ?

Потпуни циклус политичке економије обухвата, наглашава Baudrillard, обе разине, економску експлоатацију што се темељи на монопољу капитала и "културолошку" доминацију што се темељи на монопољу шифре. Одатле, потребно је укључити облик знака у

подручје опште политичке економије што ће омогућити анализу облика знака у односу спрам његовог робног облика. Критику политичке економије потребно је проширити на радикалну критику употребне вредности и показати како је њезина логика субординирана логици разменске вредности.

Даљња судбина критичке теорије у великој мери овиси, верује Baudrillard, о њезиној способности да радикално поново промисли метафизику корисности. Он сам се са њеним репресивним, редуктивним и рационализирајућим обележјима ухватио у коштац у "Критици политичке економије знака" (2001). Анализом робног облика и структуре знака Baudrillardova постмодернистичка парадигма чини мост према Foucaultовом постструктурализму и Derridinoј деконструкцији и тако придоноси продуктивном повезивању оријентација на крилу критичке перспективе.

Baudrillard проширује марксистичку анализу вредности тако што показује да је употребна вредност пре свега социјални однос, једнако као и што су "потребе" друштвени рад и зато су оне производна дисциплина. Систем потреба је еквивалент апстрактног друштвеног рада на којем се обликује систем употребне вредности, баш као што је апстрактни друштвени рад темељ за систем разменске вриједности. Употребна вредност је увијек системска апстракција, оно што је фетишизирано. Одатле, фетишизација употребне вредности и фетишизација разменске вредности јест оно што конституише фетишизам робе. И као што се у појмовима разменске вредности произвођач не јавља као креатор, него као апстрактна друштвена радна снага, тако се у систему употребне вредности потрошач јавља као апстрактна снага друштвене потребе.

Према томе, не ради се о томе да индивидуум изражава своје потребе у економском систему као што то тврде либерални аутори, него обрнуто, економски систем је оно што доводи до индивидуалне функције. Индивидуум није ништа друго до идеолошка структура, односно историјски облик који се налази у корелацији са робним обликом посредством разменске вредности и у корелацији са објектним обликом посредством употребне вредности. Другим речима, човек је постао употребна вредност за систем производње.

Економски систем производи апстрактног друштвеног произвођача и апстрактног друштвеног индивидуума који може функционисати само као поданик. У економском циклусу апстракција је оно што је произведено или конзумирано као вредност, при чему

све вредности и збиљски друштвени рад налазе свој опћи еквивалент у новцу.

Разменска вредност и овај утилитарни императив су оно што структурира однос индивидуума спрам себе. Логика робе доводи до тога да се људи појављују као разменска вредност, једнако као што себе испуњавају само као употребну вредност. У коначном резултату, "примерена употреба" неког човека постаје оно, закључује Baudrillard, на чему се темељи целокупна хуманистичка етика.

Као што роба садржи истовремено разменску вредност и употребну вредност, тако је и знак одмах и означитељ и означено. Међутим, због вештачког раздвајања економског и идеолошког и вештачке диобе између робе и знака, долази до вештачке дистинкције између "експлоатације радне снаге" и "алиенације помоћу знакова". Чињеница је, међутим, да идеологија присваја целокупну подукцију, и материјалну и симболичку у потпуно истом процесу апстракције и опште еквиваленције. Логика робе у самом је срцу знака, као што је структура знака у самом срцу робног облика. Одатле, знак може функционисати као разменска вредност у дискурсу комуникације и као употребна вредност кроз рационално дешифрирање. На исти начин, роба може непосредно преузети учинак значења и постати шифра што управља разменом вредности.

Важно је, истиче Baudrillard, разумети да је робни систем оно што производи појам потребе као нешто што је конститутивно за структуру индивидуума. Употребна вредност јавља се као довршење и испуњење разменске вредности на начин да функционише као њен идеолошки гарант у систему политичке економије. Али након 1970-их сам овај систем доживљава значајне промене, чијем је разумевању деконструкцијски приступ дао врло велики допринос.

DERRIDA: ПРЕМА ЕТИЦИ ОТВОРЕНЕ ДИЈАЛОШКЕ РАЗМЕНЕ

Неупитно Weber-овско поверење у "чињенице" постструктуралистички аутори изазивају питањима о производњи чињеница и вредносним изборима што су направљени у току њихове идентификације. Ради се наине о томе, упозоравају Derrida и Foucault, да приписивање универзалности или трансценденталности одређеним принципима може бити опасно јер на практичном плану отвара простор за елиминацију свих оних који не задовољавају или не одобравају такве критеријуме.

Derrida (1998.) истиче да се ова стална “алијенација” јавља као нешто конститутивно. На тај начин, језик постаје оружје чија је основна сврха да укључи “ово” и искључи “оно”. Међутим, баш то искључивање чини значење и власт инхерентно нестабилнима, зато што их се, као што истиче Foucault, одржава само уз помоћ договора и моћи, па су као такви оспориви. Постструктуралистичка анализа нема за амбицију формулисати кохерентан програм деловања; напротив, њена снага је, тврди Willmott (1998.), у томе што може помоћи против наивних и непромишљених политичких одлука и авантура. Derrida очекује да се његове тврдње пропитује према критеријуму “логичког дијалога и етике отворене дијалогске размјене”. Његова је интенција денунцирати тоталитарне политике што су прерушене у нешто прогресивно и либерално. Дакле, циљ је постструктурализма субверзија затворености, а не пружање нових ауторитативних рецепата за рјешавање етичких дилема. За Derrid-у, теоријске тврдње нису никад невине, оне су начини укључивања, али и искључивања. Сврха деконструкције је ослободити затомљено и указати на стазе скривених значења (Derrida, 1997.; Tinker, 2002.).

Означитељска природа језика, верује Derrida, све више израња као нешто неизвесно, парцијално или споредно чиме постаје утемељена аналогија између анксиозности језика и структуралистичких апорија кроз које избија немоћ да се препозна знак епохе или симптом кризе. Кад дође до раздвајања критичког чина од креативне снаге излази на видело да ова немоћ није својство критичара него критичког просуђивања. Ово представља озбиљан изазов класичној идеји истине, једнако као што одбијањем коначности деконструкција отвара важно питање о томе може ли текст бити истинит.

Перцепција организованог тоталитета имплицира у себи постојање фундаменталне структуре која омогућује идиосинкразијску равнотежу свих елемената тоталитета тако да не поништава *telos* него га напротив антиципира. У оваквој артикулацији значења где је смислено само оно што се налази унутар структуре, сачувана је аутономија свих оних момената и облика који одступају од идеалног типа, тако што их се не третира ни као одсуство структуре нити као девијацију, него као оно што је организовано. Овдје се, међутим, ризикује да се угуши снага у облику, чиме је затворен пут напредовања према будућности.

Структуралистичка позиција инзистира на очувању кохерентности и испуњењу сваког тоталитета у његовом властитом геометријском и реторичком облику, кроз што се потврђује међузависност простора и времена зато што појам структуре увек имлицира у себи унфицирајући принцип што се односи на структуру органског или вештачког рада који се одвија у некој одређеној димензији времена. Иако је за структуралисте, структура јединство формалне структуре и интенције увек постоји опасност од доминације облика на штету игре светла и таме што се као метафорички окршај истине и лажи одвија унутар њега чинећи утемељујућу метафору Западне филозофије као метафизике. Епоха хисторијске дислокације захтева да се потврди метафорички смисао појма структуре што усмерава истраживања и фиксира резултате. Као што истиче Derrida, метафора није никад невина зато што детерминира просторни модел унутар којег почива критичка рефлексција (Derrida, 2002.:19).

Као што је показао Хегел, сила није порекло феномена, него она постаје феномен помоћу саме своје артикулације. Но, на тај начин постављен је тек само *појам* силе, али не и њезин реалитет (Хегел, 1979.: 82). Сила је целина, али сила као таква, сила која је потиснута у себе и развитац материје као друга постојећа суштина представљају две различите самосталне стране. Оно на што треба обратити пажњу јест кретање непрекидног осамостаљивања оба ова момента и њиховог поновног самоукидања. Ово кретање јест кретање опажања у којем обе стране, оно што опажа и оно што је опажено, постоје у исто време као моменти силе, при чему су као схватање онога што је истинито оне истоветне и не-различите. То значи да представљају јединство, па кретање које је претходно имало облик самоуништења сада поприма предметни облик и представља кретање силе из којег на послетку резултира оно што чини унутрашњост ствари.

Derrida је пре свега усредсређен на неспособност језика да артикулише своје порекло, а не на мисао силе. Сила је оно друго језика кроз које се одвија прелаз из једног збиљског стања у друго или из једног облика означеног значења према другоме што у коначноме резултату доводи до подвргавања Битка ономе што је збиљско. У дискурсу Западне метафизике ово је препознато као премјештање Битка. Тако што неутрализира значења помоћу облика што представља одговорност аутора текста, структурална је

перспектива истовремено уништена и деструктивна и оно што уништава. Кроз садржај методе, структурализам репродуцира забринутост и потицање Битка као историјско-метафизичко угрожавање темеља. То је кључни моменат искорака кад је структура методолошки угрожена у намери да буде разумљена јер у овом моменту излази на видело да она није ни грађевина нити рушевина него непостојаност. Ово потицање и потресање целине представља методу која истовремено осигурава репродукцију садржаја и ломљивост његове егзистенције.

Модерни структурализам црпи своје теоријско упориште из феноменологије, при чему је и за теоријску рефлексију и за практичне примене парадигми у друштвима знања од особите релевантности критички пропитати идеју о "универзалном знању у служби универзалне умне, задовољавајуће, дакле задовољене праксе" и тенденцију према "систематској знаности, систематској изградњи универзума објективно ваљаних судова, судова што у потпуности обухватају универзум – универзални дом у свом могућем проширењу" (Husserl, 1976.: 106). На тај начин, каже Derrida, он припада најчишћој класичној струји Западне филозофије, која изнад и преко својег анти-Платонизма води Husserla натраг према Платону.

Ако се претпостави да је дијалектика силе и слабости, коначност самога мишљења тада она заиста може само бити артикулисана у језику облика, кроз слике сена и светла. Одатле неуспех Хуссерлове интенције да продуктивно протумачи феномен кризе што за њега остају "неуспех *телоса*", "незгоде постанка" или оно "небитно". Управо због ове немоћи Западне метафизике да на плоносан начин одговори на проблеме међузависности и комплексности глобалнога доба, Derrидина деконструкција отвара простор за алтернативне референцијалне оквире. Он позива на еманципацију од тога језика, али не у смислу одрицања од њега јер би то значило заборавити историју, него у смислу отпора према њему што ће бити организован у филозофији која ће управљати методологијом естетике. Другим речима, морамо научити плесати са пером, речима и идејама, као што то препоруча Nietzsche. То значи да знање требамо појмити у развојној перспективи неминовног "самопревадавања", зато што све велике ствари уништавају саме себе (Nietzsche, *Генеалогија морала*, 1983.: 161).

Морамо научити развијати знање и давати му облике и садржаје имајући при том у виду да разлика између Диониза и Апола,

између страсти и структуре не може бити анулирана из историје зато што она није ни у историји нити припада структури, него представља засебну оригиналну структуру, сам историцитет (Derrida, 2002.: 34).

Морамо научити писати текстове чија је мета мозак људских бића. Писање као деловање, писање као обликовање нових менталних модела, писање као креирање радикално другачијих људи и светова. Иако се, као што подсјећа Nietzsche (1982) у *Сумраку идола*, у сва времена хтело "поправљати" људе, што је познато под називом морал, док су истовремено одређене групе присвајале 'право на лагање', морални суд припада једном ступњу незнања јер верује у реалитете који не постоје. Но, истовремено он је драгоцен као *семиотика*; морал је говор помоћу знакова, симптоматологија која разоткрива реалитете култура и унутрашњост ствари. Кад једном научимо читати знакове и симболе, моћи ћемо разликовати реално од имагинарног, фикције, што је основна претпоставка за деловање

КОНСТРУКЦИЈА ЗНАЊА: ПОДАТАК, ИНФОРМАЦИЈА, ЗНАЊЕ, ДЕЛОВАЊЕ

Основна потешкоћа данашњег "управљања знањем" произлази, сматра Сенге (1999) из неспособности која је инхерентна Западном мишљењу да се направи разлика између појмова информација и знање, што последично доводи до раздвајања знања од деловања. Информација је податак који има релевантност за приматеља (Bateson, 1979.; Watts, 1996), што претпоставља активну улогу људског бића при конвертирању података у информацију.

За потребе овог рада користим техничко одређење појма подаци, што значи да су то све чињенице, бројеви или текст који могу бити обрађени помоћу рачунара. То укључује: 1. операцијске и трансакцијске податке као што су продаја, трошкови, инвентар, платне листе и рачуноводство; 2. неоперацијске податке као што су подаци за прогнозирање и макро економски подаци; 3. мета подаци односно подаци о самим подацима као што су дизајн логичких база података и дефиниције из речника података.

За разлику од оних интелектуалних оријентација које слиједе појам знања као "акумулисане информације", Senge на трагу који је зацртао Сеарле, одређује знање као "способност за ефикасну акцију" (Senge, 1999.: 421). "Знати о..." представља информацију. Међу-

тим, да би се информација материјализовала у знање, људи требају бити способни да ју интерпретирају, развијају смислене опције за деловање и имплементирају оно деловање за које се очекује да ће довести до жељених резултата. Тиме се нужно отвара питање концепта дизајнирања инфраструктуре за ширење знања. Polanyi^{ево} (1966) поимање "прешутног знања" је важно зато што, као што истичу Nonaka и Takeuchi (1995), омогућује да се направи разлика између "експлицитног" и "прешутног знања" што лежи у темељу "компаније која креира знање". "Експлицитно знање" је школничко знање што се изражава језиком и бројкама, могуће га је разломити у засебне делове, те кодирати, преносити и анализирати.

Међутим, одлучујући фактор за ефикасност иницијативе промене представља "прешутно знање", односно ментални модели људи што се развијају унутар практикујућих заједница. Реч је о континуираноме, постепеном и несвесном усвајању нових образаца мишљења, веровања и понашања. О новим менталним моделима који имају у себи усађену способност да се цене другачија гледања на свет, једнако као и о пратећој инфраструктури за изградњу заједнице, овисиће способност организације да потенцијалне користи преточи у збиљске добити. Знање је, дакле, ефикасан рад који мења понашање инволвираних актера и последично доводи до нових организацијских пракси.

РУДАРЕЊЕ ПОДАТАКА, ТЕХНИЧКА ОКОЛИНА И ЕТИЧКА ПИТАЊА

Рапидним развојем информацијских и комуникацијских технологија (ICTs) долази до развитака нових специјалистичких подручја подједнако у оквиру ИТ сектора и бизнис сектора, као и у пољу рачуноводства, те до њихове конвергенције. У доба глобалитета компаније делују у окружењу пословне околине у којој велика брзина диктира међусобне интеракције и истовремено изискује радикално другачије приступе сакупљању, похрањивању и обради података што се темеље на интегрисаноме увиду у податке. Технолошки развој омогућио је, с једне стране, експлозију информација, но с друге стране, све је већи раскорак између моћних релационих и OLAP технологија за навигирање огромним складиштима података и способности крајњих корисника да ефикасно анализирају и делују темељем информација што их садрже ова складишта. Складиштење података се дефинише као процес централизованог управљања по-

дацима и њиховог чувања. Одатле, нови технолошки скок требао је бити усмерен на изналажење начина на које ће се структурирати информације и утврдити њихов приоритет (Cabena & Hadjnia et. al., 1997; Hand, Mannila & Smyth, 2001.; Tan, Steinbach & Kumar, 2006; Shmueli, Patel & Bruce, 2006.).

Рударење података, понекад звано откривање података или знања је алат за анализирање података тако што се проналазе корелације или обрасци међу пољима у великим релационим базама података што се темеље на корисничким захтевима отвореног типа. Попут старих трагача за жилама злата у рудницима обећане земље и пирата што лутају по отвореним морима у потрази за потопљеним галијама, ови пост-модерни субег копачи имају интенцију помоћи клијентима да ископају сакривено благо на виртуалним цестама диљем ове наше све мање планете.

Иако су примарно дизајнирани у циљу трагања за вредном пословном информацијом, алати рударења података тиме што омогућују аутоматизована открића претходно непознатих образаца и идентификацију привидно неповезаних производа, догађаја и ситуација, имају врло широк опсег примена које се крећу од захтева бизнис сектора, преко служби државне безбедности и разних владиних агенција до потреба обичних грађана. Обрасци откривања проблема које покривају ови алати укључују такођер предвиђање банкрота, откривање трансакција са кривотвореним кредитним картицама, утврђивање аномалија у подацима и откривање проневера у пословној заједници.

Технике рударења података изрониле су као резултат дугих процеса развитака и еволуција у подручјима као што су статистика, вештачка интелигенција и машинско сазнање. Оне нису само указале на пословне користи које је могуће квантификирати, него су урадиле и квантитативни револуционарни корак напред у смислу да су омогућиле нове начине формулисања пословних питања, при чему се одговор на њих добива тачно и брзо. Иновативност ових алата огледа се пре свега у радикалном заокрету са ретроспективних приступа подацима који су били типични за системе што подржавају одлучивање у смеру будуће и проактивне доставе информација.

Рударење података подржава софтвер за анализу података, а сам процес састоји се од пет кључних фаза рада: 1. излучује, преобликује и искрцава трансакцијске податке у систем складишта

података; 2. похрањује их и управља са њима; 3. пружа приступ подацима; 4. анализира податке; 5. приказује податке у визуалном облику. На тај начин добива се сумарна информација која даје преглед детаљних трансакцијских података и може бити употребљена да се повећа доходак или срежу трошкови или обоје (Adriaans & Zantinge, 1996.; Thearling, 2003.; Alexander, 2005.; Webopedia.com).

Рударење података је техника која доноси неоспорне користи тако што квалитативно побољшава и олакшава живот човека и уноси више реда и одговорности у понашање институција. Дакле, ако је рударење података потрага за златном жилом којом ће се повећати профитабилност компаније, открити неправилности у рачуноводственим праксама, предвидити терористички напад, или пак омогућити грађанима да ископају најповољнију цену земљишта за своју породичну кућу, тада дефинитивно треба наставити копати.

Међутим, како се ствари почињу сагледавати из дугорочне перспективе, тако се захуктавају страсти какве су присутне и у дебатама што се односе на импликације вештачке интелигенције. Код техно-ентузијаста превладава узбуђење позитивног става; сама идеја да би рачунари могли да открију нове поступке лечења за опаке болести или пружити нове увиде у природу свемира заиста оставља човека без даха. Но, с друге стране рударење података отвара бројна питања што се односе на приватност, законитост и етику (Clark, 2003.). Сваки пут кад одговарамо на телефонску анкету, попуњавамо формулар за кредит, одлазимо лекару, свака web страница коју посетимо... све улази у базе података. Песимисти би рекли: Зар то није застрашујуће? Можда је ово претеран став, али није спорно да познавање човека омогућује моћ над човеком, па су могућности злоупотреба огромне. Ово се пре свега односи на импликације по приватност. Потешкоћа је у томе да увек постоји опасност да се апликације рударења података примијене преко граница својих изворних сврха. Зато је особито важно, верује Seifert (2004.) да се дефинише ступањ и поставе границе у којима владине агенције могу да мешају комерцијалне податке са државним подацима. Технике рударења података могу помоћи при разоткривању образаца и веза, али нам не могу рећи колика је стварна вредност и значајност тих налаза. Ове просудбе и даље остају прерогатив човека и његовог вољног деловања.

ЗАКЉУЧЦИ: ПОСТСТРУКТУРАЛИЗАМ И НОВА ЕТИКА

Деконструкција коју врши постструктуралистичка анализа истражује начин на који владајући дискурс привилегује одређене врсте вредности, док друге искључује, маргинализује и инструментализује (Derrida, 1994., 1996.; Mouffe, 1996.; Laclau, 1996.). Тиме што указује на пристраност језика што се користи при утврђивању различитих садржаја "дескриптивне етике", на пример етичког кодекса којим се жели етаблирати нечију власт као објективни "режим истине", постструктурализам задаје озбиљан ударац "дескриптивној етици", јер доводи у питање њену кохерентност (Willmott, 1990., 1998.; O'Doherty & Willmott, 2001.).

Потешкоћа ове парадигме огледа се пре свега у томе да су односи рада и капитала замагљени у корист децентрисаног субјективитета. Консеквентно, контролу се редуцира на дисциплиновање, па одатле следи да је њена примарна функција одржавање пристанка радника на постојећи поредак, радије него одржавање експлоатације.

Постмодернистичко враћање природноме и спонтаноме, што произлази из ослањања на Foucaulta, претпоставља постојање затомљене људске есенције што је затворена у кавез модерне уљудности. Њезино ослобођење одвија се кроз два облика – или уз помоћ когнитивне рефлексije на разини "произведеног субјективитета" или кроз индивидуалистичко фокусирање на "егзистенцијални субјективитет" (Tinker, 2002). Међутим, сматрају Best и Kellner (1991.), потешкоће Foucaultове интенције произлазе из чињенице да он није успео на задовољавајући начин помирити помак са технологије доминације према технологијама јаства, једнако као што и везе између етике, естетике и политике код њега остају замагљене. Због тога он ни није могао испунити задатак који си је сам поставио – приказати интеракције између два типа Јаства, између конституираног и конституирајућег Јаства. Он напосто не успева признати, и то је оно што му Tinker (2002.) највише замера, да идентитет и не-идентитет узајамно конституишу једно друго. Адорно не упада у ту замку и његова је интенција "употребити снагу субјекта да се прекине варка конститутивног сувереног идентитета" (Dews, 1986). Оно што је потребно јест "интерпретација супротности" која задржава зрнце истине у оба, а ипак их трансцендира обликујући притом нови идентитет. Овај аспект "негативне дијалектике" је оно што превиђају постмодернисти, из чега, сматра

Tinker, произлази и њихова потешкоћа у обликовању друштвено ефикасног политичког пројекта. Компензацију за овај неуспех они проналазе у епистемолошким правилима што се стално перпетуирају у дискурсу неодлучности (Laclau, 1996). Економска и политичка прилагодљивост постмодерног пројекта произлази из чињенице да су ови аутори материјализовали ризик и на тај начин искључили хисторијске и социјалне корене што репродуцирају несигурност.

Одвајањем дијалектике и културолошког материјализма, постмодернистичка анализа је само-лимитирајућа из неколико разлога: Прво, анксиозност и несигурност су третирани као нешто непроблематично, што је сажето изражено у Knightsovoј тези (1989) да морамо да научимо препознати несигурност као коначну премису. Друго, мада постмодернисти захтевају анализу што је хисторијски и институционално обликована и слободна од “дуализама” и “тоталитаризирајућега”, то је ријетко присутно у њиховим анализама; Треће, консеквентно, политичка трансцендентност постаје њихов проблем (Norris, 1993.; Tinker, 2002).

Радикална критичка традиција чини важан корак даље од “гести искључења”, тако што пропитивањем дијалектичког односа између критичке филозофије и политичке праксе, као мету своје критике узима саме праксе и институције које искључују (Tinker, 2000.).

Циљ је критичке холистичке праксе трансцендирање алијенирајућих учинака капиталистичке друштвене репродукције, при чему ће Интернет бити привилеговани медиј (Cooper, 1988.; Best & Kellner, 1991.; Puxty, 1998.; Munck, 2000.; Мраовић, 2004., 2005. а, 2005. б; Мраовић, 2006.; Мраовић & Crowther, 2005.; Crowther, 2002., 2004.а, 2004.б.; Crowther & Мраовић, 2005.; Aronowitz & Gutney, 2003.; Gallhofer & Haslam, 2003). Окружење у коме “Јаство” себе озбиљује у информацијскоме друштву су глобалне мреже деловања и компјуторски посредована комуникација која ствара широк распон виртуалних заједница, намећући притом нови тип логице – мрежну логику. У новоме мрежном крајолику, информацијске технологије, укључујући и Интернет, пружају техничку подршку већој праведности и једнакости на виртуалним цестама афирмирајући глас индивидуума. Заиста је узбудљиво живети у 21. веку.

ЛИТЕРАТУРА

- Adriaans P. & Zantinge D. (1996.). *Data Mining*. New York: Adison Wesley.

- Albrow M. (1997.); *Do organizations have Feelings?*; London & New York; Routledge.
- Alexander D. (2005.). Data Mining. The University of Texas in Austin, Department of Economics, from http://eco.utexas.edu/_norman/BUS/FOR/course.mat/Alex/
- Aronowitz S. (2003.), "Global Capital and Its Opponents", in S. Aronowitz and H. Gautney, (Eds.), *Implicating Empire: Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*, Basic Books, New York, pp. 179-195.
- Bateson G. (1979.). *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Bantam Books.
- Baudrillard J. (2000.); *America*; London; Verso.
- Baudrillard J. (2001.); *Selected Writings*; M Poster (ed.); Stanford; Stanford University Press.
- Best S. & Kellner D. (1991.); *Postmodern Theory: Critical Interrogations*; Hong Kong; The Macmillan Press Ltd.
- Burrell G. (1997.); *Pandemonium: Towards a Retro-Organization Theory*; London; Sage Publications.
- Cabena P. & Hadjnia P. et. al. (1997.); *Discovering DataMining: From Concept to Implementation*. Prentice Hall.
- Castells M. (2000.); *The Rise of Network Society*, Blackwell, Malden.
- Clark D. (2003.); "Privacy Experts Differ on Merits of Passenger-Screening Program". *Government Executive Magazine*, November 21, 2003, from <http://www.govexec.com/dailyfed/1103/112103td2.htm>
- Cooper D. (1988.); "A Social Analysis of Corporate Pollution Disclosures: A Comment", *Advances in Public Interest Accounting*, no. 2, pp. 179-186.
- Crowther D. (2002.); *A Social Critique of Corporate Reporting*; Aldershot; Ashgate.
- Crowther D. (2004.a); *Managing Finance: a socially responsible approach*, Elsevier, Oxford.
- Crowther D (2004.b); "Limited Liability or Limited Responsibility?"; in D Crowther & L Rayman-Bacchus (eds.); *Perspectives on Corporate Social Responsibility*; Aldershot; Ashgate pp 42-58.
- Crowther D. & Mraović B. (2005.); "Network Semiology: A Vehicle to Explore Organisational Culture", in D. Crowther & R. Jatana (Eds.), *International Dimensions of Corporate Social Responsibility, Vol II*, The ICFAI University Press, Hyderabad, pp. 70-107.
- Derrida J. (1994.); *Spectres of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning, & the New International*, trans by P. Kamuf, Routledge, New York and London.
- Derrida J. (1998.); *Monolingualism of the Other or Prosthesis of Origin*; trans P Mensah; Stanford, Stanford University Press.
- Derrida J. (1997.); "Remarks on Deconstruction and Pragmatism"; in C Mouffe (ed.); *Deconstruction and Pragmatism*; London; Routledge; pp 77-88.
- Derrida J. (2002.); *Writing and Difference*; London and New York; Routledge Classics.
- Dews P. (1986.); "Adorno, Post-structuralism and the critique of Identity", *New Left Review*, Vol. 157, pp. 28-44.

- Foucault M. (1980.); *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, C. Gordon (Ed.), Trans C. Gordon, L. Marshall, J. Mepham & K. Soper, Harlow: Pearson Education.
- Foucault M. (2001.); *Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984*, J. D. Faubion (Ed.), Trans R. Hurley et al., London: Allen Lane & Penguin Press.
- Foucault M. (1991.); *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trans A Sheridan; London; Penguin Books.
- Gallhofer S. & Haslam J. (2003.); *Accounting and Emancipation: some critical interventions*; London and New York; Routledge.
- Gates B. & Hemingway C. (1999.); *Business @ The Speed of Thought: Succeeding in the Digital Economy*; London; Penguin Books.
- Giddens A. (1987.); *Social Theory and Modern Sociology*; Cambridge; Polity Press.
- Hand D., Mannila P. & Smyth P. (2001.); *Principles of Data Mining*. Cambridge: MIT Press.
- Holmes L, Hosking D M & Grieco M (eds.); *Organising in the Information Age*; Aldershot; Ashgate.
- Hardt M. & Negri A. (2001.); *Empire*, Cambridge Massachusetts, Harvard Press.
- Hegel G. W. F. (1979.); *Fenomenologija duha*; trans N. M. Popović; Beograd; BIGZ.
- Husserl E. (1976.); *Kartezijske meditacije, II*; trans F. Zenko; Zagreb; Izvori i tokovi.
- Knights, D. (1989.); "Risk, Financial Self-discipline and Commodity Relations: an Analysis of the Growth of Life Assurance in Contemporary Capitalism", *Advances in Public Interest Accounting*, Vol. 2, pp. 47-69.
- Laclau E. (1996.); "Deconstruction, Pragmatism, hegemony", in Mouffe, C. (Ed.), *Deconstrucion and Pragmatism*, Routledge, London and New York, pp. 47-67.
- Lyotard J. F. (1984.); *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press.
- Macintosh N. B. (2002.); *Accounting, Accountants and Accountability: Poststructuralist positions*; London and New York; Routledge.
- Mouffe C. (1996.); (Ed.), *Deconstrucion and Pragmatism*, Routledge, London and New York.
- Mraović B. (2004.); "The Power of Networks: Organising versus Organisation"; in D. Crowther & L. Rayman-Bacchus (eds.); *Perspectives on Corporate Social Responsibility*; Aldershot; Ashgate; pp 59-82.
- Mraović B., (2005.a); "The Crises of Representation in Knowledge-Based Societies: Why is accounting a social service?", *Social Responsibility*, Social Responsibility Research Network, London, Vol. 1, Issue 1, pp. 3-15.
- Mraović B. (2005.b); "Labour Process Theory and Critical Accounting: Conceptualising Managerial Control", *Corporate Ownership & Control*, Vol. 2, issue 2, pp. 48-64.
- Mraović B. (2006.); "Money and the Technologies of Subjugation: Poststructuralism and Political Economy"; in D Crowther & K Ciyet (eds.), *Globalisation and Social Responsibility*, Cambridge Scholars Press, Ch 11.
- Mraović B. & Crowther D. (2005.), "Lemmings in the Casino: Metamorphoses of the Crises of Capitalist Accumulation", in R. Gustafsson and E.

- Sköld, (Eds.) in *Excess & Organization*, The Royal Institute of Technology, Stockholm, pp. 139-161.
- Munck R. (2000.); "Labour and Globalisation: Results and Prospects", *Work, Employment & Society*, Vol. 14, No. 2, pp. 385-393.
 - Nietzsche F. (1982.); *Sumrak idola*; trans B. Jevtić; Beograd; Grafos.
 - Nietzsche F. (1983.); *Genealogija morala*; trans Božidar Zec; Beograd; Grafos.
 - Nonaka I. & Takeuchi H. (1995.). *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
 - Norris C. (1993.); "Lost in the funhouse: Baudrillard and the politics of postmodernism"; in R Boyne & A Rattansi (eds), *Postmodernism and Society*; Basingstoke; Macmillan; pp 119-153.
 - O'Doherty D., Willmott H. (2001.); "Debating Labour Process Theory: the Issue of Subjectivity and the Relevance of Poststructuralism"; *Sociology*; Vol 32; No 2, pp 457-476.
 - Orwell G. (1977.); *1984*; Beograd; BIGZ.
 - Polanyi M. (1966.); *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.
 - Puxty A. G. (1998.); *The Social & Organizational Context of Management Accountig*, International Thomson Business Press, London.
 - Senge P. M. et. al. (1999.); *The Dance of Change*. London: Nicholas Brealey Publishing.
 - Seifert J. W. (2004.); "Data Mining: An Overview", CRS Report RL31798, Washington: Congressional Research Service & The Library of Congress.
 - Shmueli G., Patel N. R. & Bruce P. C. (2006.); *Data Mining for Business Intelligence*. New York: John Wiley & Sons.
 - Tan P. N., Steinbach M. & Kumar V. (2006.); *Introduction to Data Mining*. New York: Addison Wesley.
 - Thearling K. (2003.); An Introduction to Data Mining, from <http://www.thearling.com/text/dmwhite/dmwhite.htm>
 - Tinker T. (2000.); "Sleepless in Seattle: Farewell Democracy, Hello WTO!", *Electronic Journal of Radical Organiation Theory*, <http://www.mngt.waikato.ac.nz/ejrot/March 2000>.
 - Tinker T. (2002.); "Spectres of Marx and Braverman in the Twilight of Postmodern Labour Process Research", *Work, Employment & Society*, Vol. 16, No. 2, pp. 251-281.
 - Watts J. (1996.). *Accounting in the Business Environment*. London: Pitman Publishing.
 - Webopedia (2007.); "Data Mining", from http://webopedia.com/TERM/D/data_mining.html Webopedia (2007.); "Online analytical processing" (OLAP), from <http://webopedia.com/TERM/O/OLAP/.html>
 - Willmott H. (1990.); "Subjectivity and the Dialectics of Praxis: Opening up the Core of Labour process Analysis", in Knights, D. and Willmott, H. (Eds.), *Labour Process Theory*, Macmillan, London, pp. 337-378.
 - Willmott H. (1998.); "Towards a New Ethics? The Contribution of Poststructuralism and Posthumanism"; in M Parker (ed.); *Ethics and Organisations*; London; Sage Publications; pp 76-121.

Branka Mraovic

Geodesic Faculty, Zagreb University,

Croatia

**BIO-POWER IN DIGITAL ERA: A FINAL SOLUTION OF THE
CONFLICT OVER AN INDIVIDUUM?**

Summary

In the centre of this analysis there is the issue of post-structural attitudes and their contribution to a tolerant dialogue on personal liberties in high-technology environment, which is also connected with a line of ethical questions regarding the knowledge construction and the data base use in technical environment. In digital era there has emerged a necessity for a new theory of subjectivity acting primarily through the knowledge, communication and language. Author of the text has elaborated this thesis by connecting Foucault's micro-analysis of bio-power with Derrida's macro-perspective that has been designed through the sign and game research in humanistic sciences, leaning on Baudrillard's critique of political economy of the sign.

Key Words: bio-power, post-structuralism, data-mining, subjectivity